

האם ידע יעקב מה עשו האחים ליוסף?

[פרשת ויחי, שנת תשס"ח - נכתב ע"י הרב משה צוריאלי.
בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הוגחה ע"י הרב]

חז"ל מלמדים אותנו כי מותר לאדם לשנות (לשקר) למען השלום. (יבמות סה:) — **זאת מניין?** כי אחרי שחזרו האחים מקבורת אביהם יעקב, ראו אצלו שינוי יחס. כל עוד שאביהם חי, יוסף היה מושיב אותם על שולחנו לסעוד. וכאשר מת אביהם, הפסיק ממנהגו זה. [מבואר במדרש בראשית רבה ק', כיצד כיון בזה לשם שמים] רושם בפנינו הכתוב: "וַיֵּרְאוּ אֶחָיו יוֹסֵף כִּי מֵת אָבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ, לֹא יִשְׁטַמְנוּ יוֹסֵף וְהִשָּׁב יֹשֵׁב לָנוּ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמְלָנוּ אוֹתוֹ. וַיִּצְווּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר: אַבִּיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר, כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף, אֲנִי שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחִיךָ וְחַטָּאתָם כִּי רָעָה גָּמְלוּךָ". (בראשית נ, טו-יז) הפסוק ממשיך: "וַיִּבְדֵּךְ יוֹסֵף בְּדַבְרָם אֱלֹהֵי". משום מה בכה? אלא הוא ידע שהם משקרים! להלן נביא דברי חז"ל שהוא תמיד שמר על עצמו לא לגלות לאביו מאיזו סיבה התגלגלו הדברים והגיע למצרים, כדי לא לומר רע על אָחָיו.

מעצם דבר שהם הצטרכו לשקר, הבין מצוקת נפשם ולכן בכה כי הרגיש בצערם וריחם עליהם. **יתירה מזאת**, בתחילה הם לא העיזו לדבר אליו ישירות, אלא הקלו על עצמם לשלוח דבריהם ע"י שליח (כדכתיב "ויצוו"). רק אח"כ הוסיפו ובאו הם עצמם "וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים" (פסוק יח). כלומר כל כך הרגישו כובד אשמה שלא היו מסוגלים לפתוח בדיבור איתו פנים אל פנים בנושא כואב זה. הוכרחו "לשבור את הקרח" ע"י שליח, מין פעולת ריכוך. ורק אח"כ באו הם עצמם ללא תיווך. מכל זה הבין יוסף כמה אש החרטה בוערת בהם. ובכה.

ומניין ידענו שיוסף לא גילה לאביו? צריכים להבין משום מה אדם צדיק כמו יוסף לא הושיב את אביו בדירה הסמוכה למקומו? אם יוסף הוא בעיר-המלוכה, מצרים, מדוע הושיב את אביו בארץ גושן? (כדברי רש"י, בראשית מח, א). עד כדי כך שכאשר אביו יעקב חלה, לא ידע מזה יוסף עד שהגיע אליו השליח להודיע לו. כלום כך נוהגים עם אב תשוש וזקן, שמושיבים אותו ממרחקים? וכך לשון המדרש: "והרי [האם בזאת] כל שבחו של יוסף שהיה מפליג על כבוד אביו ולא נכנס אצלו בכל שעה? שאילולא שבאו אחרים ואמרו לו אביו חולה, לא היה יודע? אלא, להודיעך צידקו, שלא רצה להתייחד [בבדידות] עם אביו, שלא יאמר לו 'היאך עָשׂוּ בך אַחִיךָ?' ומקללם" (פסקתא רבתי, ג', ביום השמיני). זאת אומרת משך 17 שנים התרחק יוסף מבית אביו, ומתי שבא לבקר אותו זה היה בליווי מלווים אחדים, כדי שיעקב לא יפתח אתו בדיבור, על נושא סודי זה. וזה מפורש שוב: "לא הגיד לאביו מכירתו, ולא הודיע לו מכירתו לא בכתב ולא בעל פה" (מדרש "לקח טוב", נכתב כמאה שנה לפני הרמב"ם, ויצא כט, כה).

ונדמה לי שזה היה הנימוק מדוע יוסף משך 22 שנה שהיה בתחילה עבד במצרים, ואח"כ שליט במצרים, לא הודיע לאביו כי עדיין חי. ודאי הבין שיש לאביו צער על היעלמותו, ובמיוחד שהוא היה החביב על אביו יותר מכל אחיו. **אבל**, אם יגלה, יתברר לאביו כיצד נעשה המצב הזה. הצער של יעקב שיש לו בנים שְׂיָכֻלִים להפְּשֵׁל במעשה מחפיר ומבאיש זה, גרוע פי כמה מהצער שנעלם יוסף. סוף כל סוף אפשר לתלות הדבר באסון טבעי ("יחיה רעה אכלתהו") כדרכו של עולם, ולא שהבנים ייכשלו בחטא כה חמור, אשר פירותיו המרים (של שנאת חיים בישראל) אנו אוכלים עד היום הזה. ולכן לא רק בעת שהיה עבד ואסיר, שלא היתה לו אז שום אפשרות להודיע לאביו ע"י שליחת שליח, אלא גם אח"כ כאשר משך 7 שנות שובע במצרים היה יוסף שליט, ובודאי היו סוחרים העוסקים ביבוא וביצוא מארץ כנען מגיעים למצרים, עדיין לא גילה על ידם לאביו. כי שמר על בריאות נפשו של יעקב.

רק אח"כ כאשר נוכח לדעת שאין לו עוד סכנת חיים מאֲחֵיו בני לאה [שקיטאו נגד בני רחל], כי הרי מסרו נפשם על הצלת בנימין – בן האשה השניה, רחל, אז היה בטוח שלא יהרגו אותו בסתר ע"י מזימה והרעלה. רק מפני הרעב ופקוח נפש לאביו, הביא אותו מצרימה. אבל נזהר לא להתייחד אתו "בארבע עיניים".

אמנם, עומדת נגדנו סתירה גדולה, ממנה משמע כי יעקב אמנם ידע מהמכירה. אמר יעקב לפני מותו: "גור אריה יהודה, מטרף בני עלית". שיבח יעקב ליהודה ששילק את עצמו **מהריגת יוסף** בהצעה של פשרה למכור אותו כעבד (כן כתב רש"י בשם חז"ל על בראשית מט, ט). וכן יעקב האשים את שמעון ולוי "וברצונם עקרו שור" והכוונה ליוסף (רש"י, שם). ובכן הרי ידע!

אלא שידיעה זו על המכירה באה לו **בחזון נבואי**, עת שה' השָׁחָה רוחו עליו כאשר בירך לבניו. והרי תיכף ומיד שסיים לומר הברכות, נפטר יעקב. "ויכל יעקב לצוות את בניו, ויאסוף רגליו אל המטה ויגוע, ויאסף אל עמיו" (בראשית מט, לג). משמעות הדברים שלא היה סיפּק בידו לדַבֵּר לא עם יוסף ולא עם אחיו על מה שנתגלה לו בחזון. פשוט הוא כי לפני החזון לא ידע מהמכירה.

"תוסף רוחם וְגִנְעוּן", מפרש הגאון רמ"מ שקלאוור שביום המיתה מקבל האדם תוספת השגה (תוסף רוח – ביום הגויעה). ורַאָה גדולה ע"כ ממה שאמרו חז"ל (יבמות סה.) שמותר לשנות מפני השלום. האחים שיקרו ליוסף באומרם "אביך ציוה לפני מותו". ואם יש אפשרות שיוסף גילה לאביו, מניין לחז"ל ששיקרו?

מכאן לומדים אנו לקח גדול ויקר במערכת החיים שלנו.

לא כל מידע ראוי למסור לאחרים. אפילו על דברים המעיקים לנו הרבה, אפילו אם אדם יגלה לאשתו או לאביו, כל עוד יש חשש נזק לאדם שלישי יש בזה איסור. זה מותר רק לשם "תועלת" כמפורט בספר "חפץ חיים" (לשון הרע, כלל י' סעיפים ב-ג, עיין שם 8 פרטים). זה מדובר להנצל מנזק עתידי, ובענינו לא היה מצב כזה אלא דיבור על העבר בלבד.

פנים חדשות יש לנו כאן לקרוא לאיש זה "יוסף הצדיק" –

- שהרי קיבל על עצמו לסבול עניות וצער בִּשְׁבִי-המצרי משך 22 שנה, בבדידות נוראה, ולא לגלות לאביו על מקום הימצאו – כדי לא לגרום צער לאביו, וכן לא להסב עונש חמור לאחיו שהם הם האשמים במה שגרמו לו – כלום מבינים אנו מסירות נפש גדולה כזו?
- **וגם** אחרי שעלה לגדולה, ואחרי פרידה של 22 שנה, להושיב את אביו ממרחקים [בגושן] משך 17 שנה, ולא לבקר אותו לכל הפחות פעמיים בשבוע, אלא לראותו בליווי פמליא גדולה רק לעתים רחוקות, הרי דרושה לכך התאפקות נפשית גדולה ביותר. והרי זה הבן המתרפק על אביו שבכה כאשר ראה את אביו ונפל על צואריו (בראשית מו, כט, רש"י). ואע"פ כן נהג אחר כך פרישות קשה וארוכה מפני צו המוסר.
- **עוד נקודה** להתפלאות מאופיו הנהדר של יוסף הצדיק. עת שגילה את זהותו האמתית לאחיו, קרא בקול "לכל [המצריים] הנצבים עליו, ויקרא 'הוציאו כל איש מעלי!' ולא עמד איש אתו בהתוודע יוסף אל אחיו" (בראשית מה, א). אמרו חז"ל (תנחומא) – "לסכנה גדולה ירד יוסף, שאם הרגוהו אחיו אין בריה בעולם מכירו. אלא כך אמר יוסף: **מוטב שאהרָג, ולא אבייש את אחי מפני המצרים**". כלומר, כבר היו בהיסטוריה מעשה רצח של מנהיגים, והרוצח נמלט על נפשו, כמו מעשהו של אָהוד בן גרא (שופטים ג, יט-כא). אפשר כי עד שיספיק יוסף לדַבֵּר ולגלות להם כי הוא אחיהם שהם מבקשים, יספיקו לרצוח אותו מתוך התרגשותם על העלילה נגד בנימין. כלום זו מהחכמה להוציא מהחדר כל הזקיפים ושומרי ראשו? אבל יוסף היה מוכן לשלם גם מחיר זה, ובלבד לא לבייש. ומדובר באלו שמכרו אותו לגורל שהוא קשה מהמות, גם איתם היטיב.

למדנו כאן פרק בתיקון המידות, בהתעלות מוסרית, בריחוק מלשון הרע ולא לצער את הזולת. אשרינו שאלו הם הדמויות של אבותינו.

[הערה: יש המקשה מדברי רש"י (בראשית מב, לו) "מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף" – ומכאן משמע לכאורה שידע! אבל, המקשה לא הבין כוונת רש"י.

החשד היה שמא הרגוהו לשמעון, או מכרוהו [כיוסף]. – כלומר, זו תוספת ביאור לרש"י, שהרי אנו יודעים שנמכר, ונכתוב כן, אבל יעקב לא ידע.

ואם תאמר מדוע חשד בהם דווקא במכירת שמעון? – כיוסף! שהרי למדנו - "אין אדם נחשד בדבר, אא"כ עשאו" (מועד קטן יח:). ושפיר נפל ביעקב החשד שהרגוהו כיון שראה הכותנת טבולה בדם, אך במה שחשדן במכירת שמעון זה מתוך סברא, לא מתוך ידיעה. ונפלה לפניו סברא זו מפני ש"אין אדם נחשד בדבר, ... אך לא שידע מכך.

עיי' ספר תועפות רא"ם שכתב ליישב, קושייא הנ"ל של הרא"ם, בכמה אופנים]